

ХРОНІКА

ДЕВ'ЯТИЙ З'ЇЗД УКРАЇНСЬКОГО МІНЕРАЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА

О. Матковський¹, І. Наумко², Є. Сливко¹

¹*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, 79005 м. Львів, Україна
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

²*Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України,
вул. Наукова, 3а, 79060 м. Львів, Україна
E-mail: igggk@mail.lviv.ua*

Дев'ятий з'їзд Українського мінералогічного товариства (УМТ) відбувся 6 вересня 2017 р. у Києві, в Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М. П. Семченка (ІГМР) НАН України. Наукова тематика з'їзду – “Мінералогія в Україні: золотий вік, стан і проблеми”.

До початку роботи з'їзду його матеріали опубліковано у “Записках Українського мінералогічного товариства” (2016. Т. 13. 124 с.). Відкриває журнал стаття Г. Кульчицької, В. Павлишина і Д. Черниш “Така складна наука мінералогія”, у якій зазначено: “Мінералогія перетворюється на складну науку, яка потребує абстрактного запам'ятовування, а не осмислення. Додаткові труднощі спричиняє утворення кирилических синонімів латинописних назв мінералів. Настала гостра необхідність на національному рівні виробити принципи правопису українських назв мінералів і зображення кристалохімічних формул... Національна мінералогія не може беззаперечно орієнтуватися на доробки CNMNC. Існують чинники, які неможливо ігнорувати, зокрема, статус виду. Водночас назва мінералу національною мовою, її правопис і принципи зображення кристалохімічної формули можуть і повинні бути у компетенції вітчизняних мінералогів. Щоб не повторювати помилок міжнародних органів, вироблення цих принципів має стати колективною працею із затвердженням їх на з'їзді Українського мінералогічного товариства після широкого обговорення”.

Ранкове засідання, у роботі якого взяли участь 30 з 37 делегатів з'їзду, було присвячене організаційним питанням: відкриття і привітання, звіт про діяльність УМТ, доповнення до статуту УМТ, вибори керівних органів та почесного президента УМТ.

З привітаннями до учасників з'їзду звернулися академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України, акад. О. Пономаренко і заступник директора ІГМР НАН України, член-кор. НАН України Л. Степанюк. Зачитали вітальну телеграму від Одеського відділення УМТ, підписану проф. О. Чепіжком. Делегати й гості з'їзду хвилиною мовчання вшанували світлу пам'ять членів товариства, які відійшли у вічність у 2012–2017 рр.: Б. Панов, П. Вовк, О. Зінченко, Ю. Мельник, Ю. Сеньковський, І. Дудок, О. Платонов, П. Заріцький, Л. Галецький.

Зі звітною доповіддю виступає президент УМТ В. Квасниця.

Голова лічильної комісії Є. Сливко оголошує результати таємного голосування щодо виборів керівних органів УМТ.

Звіт про діяльність Українського мінералогічного товариства за 2012–2017 рр. виголосив президент УМТ В. Квасниця, який зазначив, що, незважаючи на наявні труднощі, діяльність товариства була досить активною, особливо Львівського, Київського і Криворізького відділень. За участю УМТ періодично відбувалися наукові форуми з актуальних питань мінералогії, зокрема, 2012 р. проведено міжнародну наукову конференцію з проблем алмазонасності України. Цього ж року організовано конференцію “Такий різний світ мінералогії” і відкрито вітрину “Академік Євген Лазаренко” у залі Мінералогічного музею Національного науково-природничого музею НАН України в Києві. Пам’ятну академію до 100-річчя академіка Євгена Лазаренка було проведено у Львові (ЛНУ імені Івана Франка) та Києві (ІГМР НАН України). Криворізьке відділення стало співорганізатором трьох науково-практичних конференцій (двох міжнародних і однієї всеукраїнської), Львівське – організатором трьох наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка (сьомих, восьмих і десятих). Члени УМТ брали активну участь у відзначенні 150-річчя акад. В. Вернадського, 110-річчя акад. М. Семененка, 100-річчя акад. О. Поваренних.

Досить активною була видавнича діяльність. Крім періодичних видань, важливою є публікація 2014 р. п’ятої книги з серії “Мінерали Українських Карпат” – “Процеси мінералоутворення”. Над нею працював великий авторський колектив львівських і київських мінералогів, головний редактор – О. Матковський. Зазначено, що це найважливіший здобуток з вивчення мінералогії України у звітний період. Важливе значення мали також довідник “Мінерали Крима” (А. И. Тищенко, 2015), дві книжки В. Павлишина зі співавторами “Топаз у надрах України та в історії народів” (2015, 2017), підручник “Мінералогія. Частина 2” (В. І. Павлишин, С. О. Довгий, 2013) та науково-публіцистичне видання “Євген Лазаренко – видатна постать ХХ століття” (О. Матковський, П. Білоніжка, В. Павлишин, 2012). Товариство разом з іншими громадськими організаціями продовжило видавати щорічні настінні календарі з демонстрацією найважливіших і найцікавіших мінералів України, співпрацювало з міжнародними організаціями, зокрема, з Карпато-Балканською геологічною асоціацією. Члени Львівського відділення УМТ взяли участь у дослідженнях за міжнародним проектом “Геокарпати – створення поль-

сько-українського туристичного шляху” (науковий керівник – Л. Скакун). За підсумками цих досліджень на базі ЛНУ імені Івана Франка проведено дві міжнародні конференції (2014, 2016), матеріали яких опубліковано.

Після звітної доповіді учасники з’їзду обговорили й затвердили доповнення до статуту УМТ та обрали керівні органи товариства – президента, Раду і почесного президента. Президентом УМТ обрано Г. Кульчицьку, членами Ради – В. Бельського, М. Квасницю, В. Павлишина, О. Пономаренка, В. Хоменка (Київське відділення), В. Євтехова (Криворізьке відділення), О. Матковського, І. Наумка, Л. Скакуна (Львівське відділення), В. Мельничука (Волинське відділення), М. Рузіну (Дніпровське відділення). Почесним президентом УМТ обрано В. Квасницю.

Виступає новий президент УМТ
Г. Кульчицька.

Новий учений секретар Ради УМТ
В. Бельський.

На засіданні Ради УМТ створено президію в такому складі: Г. Кульчицька – президент, О. Матковський – перший віце-президент, М. Ковальчук – віце-президент, В. Хоменко – віце-президент, В. Бельський – учений секретар, В. Євтехов, В. Павлишин та О. Пономаренко – члени президії. Ухвалено таке: відповідальним за вихід журналу “Записки Українського мінералогічного товариства” призначити М. Ковальчука, а представником УМТ у міжнародних організаціях та відповідальним за сплату членських внесків УМТ в Європейське мінералогічне товариство й Міжнародну мінералогічну асоціацію – В. Хоменка. Затверджено новий склад редколегії журналу “Записки УМТ” – Г. Кульчицька (гол. ред.), М. Ковальчук (заст. гол. ред.), О. Матковський (заст. гол. ред.), О. Пономаренко (заст. гол. ред.), В. Хоменко (заст. гол. ред.), члени редколегії: О. Брік, Д. Возняк, Т. Волкова, В. Євтехов, В. Квасниця, О. Клевцов, В. Мельничук, В. Павлишин, М. Рузіна, В. Семененко, Л. Скакун, Л. Степанюк, М. Таран, О. Чепіжко. Створено й затверджено термінологічну комісію при УМТ у такому складі: В. Павлишин (голова), І. Бакуменко, П. Білоніжка, В. Євтехов, Л. Скакун, Є. Сливко, Є. Науменко, В. Нестеровський, В. Прокопеч.

На другому засіданні з’їзду заслухано й обговорено три наукові доповіді. Зокрема, *О. Матковський* (ЛНУ імені Івана Франка) у доповіді “Золотий вік в історії мінералогії України” наголосив, що 1940–1990 рр., очевидно, справедливо названо так, оскільки саме в цей час розпочалися всебічні мінералогічні дослідження території України, заро-

дилися й успішно розвивалися майже всі напрями сучасної мінералогії. Мінералогічні дослідження цього періоду досить детально проаналізовано в численних публікаціях та спеціальному збірнику наукових праць “История минералогических исследований на Украине” (1991). Серед головних чинників такого розмаху мінералогічних досліджень названо широкомасштабну діяльність виробничої геологічної служби, що супроводжувалось відкриттям низки родовищ корисних копалин, появою видатних учених (М. Семененко, Є. Лазаренко, В. Соболев, О. Поваренних, М. Єрмаков та ін.), організацією низки науково-дослідних установ, відкриттям геологічних факультетів у вищих навчальних закладах, активною науково-організаційною й видавничою діяльністю наукових товариств – Львівського геологічного та Українського мінералогічного.

Делегати XIX з'їзду УМТ. Зліва направо: М. Ковальчук, О. Матковський, В. Євтехов, Г. Кульчицька, І. Наумко, М. Рuzіна, В. Прокопець, В. Квасниця.

У 1945–1970 рр. розмаїті систематичні мінералогічні дослідження були пов'язані з активною діяльністю кафедри мінералогії Львівського університету і заснованого при університеті 1945 р. Львівського геологічного товариства на чолі з Є. Лазаренком, а також із заснуванням 1947 р. першого періодичного видання “Минералогический сборник” та появою низки тематичних праць і монографічних зведень. Подальший розквіт мінералогії в Україні (1970–1990) пов'язаний з організацією 1969 р. Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР (засновник і перший директор – акад. М. Семененко), створенням Українського мінералогічного товариства (засновник і перший президент – акад. Є. Лазаренко), заснуванням 1979 р. “Минералогического журнала”, появою багатьох інших видань, особливо фундаментальних монографічних праць. У цей час активно формувалися чотири всесвітньовідомі наукові школи: мінералогічна акад. Є. Лазаренка, термобарогеохімічна проф. М. Єрмакова, кристалохімічна акад. О. Поваренних, фізики мінералів професорів І. Матяша, О. Платонова, А. Тарашана. Протягом зазначеного періоду опубліковано близько 9 тис. праць мінералогічного спрямування, серед них – близько 90 монографій. Вінцем “золотого віку” стали такі видання: “Минералы Украины. Краткий справочник” (Щербак, Павлишин, Литвин и др., 1990); “Природные кристаллы Украины” (Квасница, Павлишин, Матковський, 1990); перша книга із серії

“Мінерали Українських Карпат” – “Мінералы Украинских Карпат. Простые вещества, теллуриды и сульфиды” (отв. ред. Н. П. Щербак, 1990). Описуваний період ще можна назвати лазаренківським, адже вагомий внесок у розвиток мінералогії цього часу зробили і наукова школа Є. Лазаренка, і члени його родини: дружина Катерина Сидоренко, доньки Олена, Оксана, Наталія, Євгенія, зяті Володимир Мельников, Володимир Куделя та Володимир Шунько, племінник Ерік Лазаренко.

У доповіді “Сучасний стан мінералогії в Україні” В. Павлишин (КНУ імені Тараса Шевченка) зазначив, що після кризи 1990-х років почали розширювати й поглиблювати традиційні наукові напрями мінералогії, започатковано нові напрями (наномінералогія, екологічна мінералогія та ін.). Збільшилась кількість мінералів, ідентифікованих у породах і рудах України. Важливою була поява нових періодичних видань: “Коштовне та декоративне каміння” (1995, Державний гемологічний центр України), “Геолого-мінералогічний вісник” (1999, Криворізький технічний університет, з 2011 р. – Криворізький національний університет), “Геолог України” (2003, Спілка геологів України), “Записки Українського мінералогічного товариства” (2004). Оpubліковано матеріали VI–VIII з’їздів УМТ, вітчизняних наукових форумів різного рангу та наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка, започаткованих 1997 р. (останні, уже десяті читання, проведено у вересні 2016 р.). У низці узагальнювальних публікацій висвітлено важливі проблеми сучасної мінералогії, проаналізовано підсумки мінералогічних досліджень за певні періоди. Зокрема, у перших двох томах “Записок Українського мінералогічного товариства” (2004, 2005) наведено відомості про досягнення майже в усіх напрямках мінералогічних досліджень: у генетичній (В. Павлишин), регіональній (О. Матковський), структурній (В. Мельников), технологічній (В. Євтехов), космічній (В. Семененко), експериментальній мінералогії (Ю. Мельник, Г. Остапенко, Б. Міщук), у фізиці мінералів (О. Платонов), ученні про флюїдні включення в мінералах (Д. Возняк), мінералогії імпактних утворень (А. Вальтер), біомінералогії (Ф. Зузук).

Здобутки у термобарогеохімії, онтогенії й типоморфізмі мінералів ґрунтовно висвітлено у підручнику “Генезис мінералів” (Павлишин, Матковський, Довгий, 2003, 2007) та фундаментальній монографії Д. Возняка “Мікровключення та реконструкція умов ендегенного мінералоутворення” (2007). До цього напрямку належать і монографічні зведення великих авторських колективів: “Флюїдний режим мінералоутворення в літосфері (в зв’язку з прогнозуванням корисних копалин)” (Братусь, Давиденко, Зінчук та ін., 1994); “Термобарогеохимия золота (прогнозирование, поиски и оценка оруденения)” (Ляхов, Павлунь, Пизнюр, Попивняк, 1995); “Геолого-генетична типізація золоторудних родовищ України” (Бобров, Сіворонов, Гурський та ін., 2004); “Мінерали Українських Карпат. Процеси мінералоутворення” (Матковський, Білоніжка, Возняк та ін., 2014), а також розділ “Флюїдний режим катагенно-гідротермального процесу періоду формування жильної, прожилкової і прожилково-вкрапленої мінералізації” (Наумко, Братусь, Дудок та ін., 2004) у колективній монографії “Карпатська нафтогазоносна провінція”.

У регіонально-мінералогічному напрямі важливими стали перші спроби сучасної типізації цих досліджень і створення схематичної карти мінералогічного районування України, видання підручника “Основи мінералогії України” (Матковський, Павлишин, Сливко, 2004), який фактично є першим монографічним зведенням з мінералогії України, а також публікації трьох книг серії “Мінерали Українських Карпат”: “Оксиды, гидроксиды, хлориды, йодиды, фториды” (гл. ред. Н. П. Щербак, 1995); “Бораты, арсенаты, фосфаты, молибдаты, сульфаты, карбонаты, органичні мінерали і мінералоїди” (гол. ред. О. Матковський, 2003) та “Силікати” (гол. ред. О. Матковський, 2011).

Біля виставки мінералогічних взірців.

Надзвичайно активними були в зазначений період дослідження з кристалохімії і фізики мінералів (В. Мельников, В. Павлишин, О. Платонов, А. Таращан, М. Таран, Н. Калніченко, А. Литовченко та ін.), мінералогічної кристалографії (З. Бартошинський, В. Квасниця, В. Крочук та ін.), експериментальної й фізико-хімічної мінералогії (Ю. Мельник, Г. Остапенко, Б. Міцок та ін.), біомінералогії (О. Брік, В. Білобров, Ф. Зузук та ін.), космічної мінералогії (В. Семененко, Е. Соботович, А. Вальтер та ін.), технологічної мінералогії (В. Євтехов та ін.). Привертають увагу такі видання, як “Самородне золото України” (Квасниця, Латиш, 1996), навчальний посібник “Прикладна мінералогія” (Матковський, Пирогов, 2002), підручник “Гемологія” (Баранов, 2002), тритомна монографія “Мінералогія уролітів” (Зузук, 2002–2004), “Екологічна мінералогія України” (Довгий, Павлишин, 2003), “Словник-довідник ювелірного і коштовного каміння” (Вовченко, Матковський, Бакуменко та ін., 2006), “Оптическая спектроскопия и люминесценция породообразующих слюд и хлоритов” (Платонов, Хоменко, Таращан, 2013).

Останнім часом багато зроблено щодо задуманого Є. Лазаренком монографічного зведення з мінералогії України: розпочато підготовку п'ятитомного видання “Мінералогічна енциклопедія України” (МЕУ). Зокрема, В. Павлишин підготував для обговорення словник МЕУ, у якому наведено перелік термінів, що увійдуть в енциклопедію; зібрано значний текстовий та ілюстративний матеріал для першого тому.

У доповіді Г. Кульчицької “Труднощі сучасної мінералогічної науки в Україні” проаналізовано завдання, пов'язані з підготовкою МЕУ, над якою нині працюють науковці ІГМР НАН України на чолі з акад. О. Пономаренком. Ідеться, передусім, про впорядкування номенклатури і назв мінеральних видів відповідно до вимог Міжнародної мінералогічної асоціації (ММА). Попри всі негаразди, кількість відомих в Україні мінералів непинно зростає й нині перевищує тисячу. Необхідність створення МЕУ стала очевидною ще понад 15 років тому, проте наразі все обмежилось електронним варіантом словника українських назв мінеральних видів і різновидів (упорядники О. Матковський, В. Павлишин, Г. Кульчицька, Д. Черниш). Ускладнення пов'язані з тим, що не всі мінерали, описані у вітчизняній літературі, затверджено спеціальними комісіями ММА як окремі види. У процесі роботи над МЕУ виявили дві проблеми: 1) створення МЕУ неможливе без затвердження нормативного словника українських

назв мінералів; 2) з огляду на обсяг матеріалу й мінливість інформації доцільно віддати перевагу мережній (он-лайн) формі МЕУ. Нині така форма видається значно оптимальнішою й сучаснішою, ніж друкована.

Фото на згадку. Зліва направо: О. Матковський, М. Ковальчук, Г. Кульчицька, В. Павлишин.

Словник українських назв мінералів викладено на спеціальному веб-сайті для загального обговорення. Назви мінеральних видів, затверджені ММА, пишуть літерами розширеної латиниці, тому є певні труднощі щодо їхнього запису кирилицею. В Україні до цього додаються труднощі, пов'язані зі змінами у правописі (з 1990 р.) та законодавстві. Упорядники пропонованого словника зберегли без змін українські назви мінералів, відомі до 1990 р., а назви мінеральних видів, відкритих пізніше, написали з урахуванням змін до правопису. Крім того, для користувачів сайту підготовлено два пакети питань. Один з них стосується способу написання латинописних назв кирилицею: через транскрипцію, як це робили раніше, чи транслітерацію. Упорядники словника надають перевагу прямій транслітерації літер латинської абетки без урахування мови запозичення. Другий пакет питань стосується правопису назв мінеральних видів українською мовою залежно від часу відкриття мінералу. Остаточне рішення буде за термінологічною комісією, яку створено на ІХ з'їзді УМТ. Наразі є нагальна потреба розробити на національному рівні принципи правопису українських назв мінералів і написання кристалохімічних формул.

В обговоренні матеріалів звітної доповіді В. Квасниці та наукових доповідей взяли участь І. Палкін, В. Павлишин, В. Квасниця, О. Матковський та ін. Зокрема І. Палкін з тривогою поінформував про необхідність припинення діяльності Кримського відділення УМТ, яке фактично не може виконувати покладені на нього функції у складі УМТ з огляду на окупацію Криму Росією.

З'їзд прийняв ухвалу, у якій позитивно оцінено діяльність президії, Ради УМТ і редакції журналу "Записки Українського мінералогічного товариства" та запропоновано низку заходів для вдосконалення роботи товариства: 1) узгодити перелік мінералів, описаних у надрах України, з номенклатурою мінеральних видів, що затверджена Комі-

сією з нових мінералів, номенклатури і термінології ММА; 2) у річний термін термінологічна комісія, обрана на з'їзді, повинна затвердити нормативний словник українських синонімів латинописних назв мінеральних видів; 3) ініціювати проведення на базі наукових геологічних установ та вищих навчальних закладів країни тематичних конференцій, присвячених актуальним питанням регіональної, генетичної та систематичної мінералогії України; 4) налагодити зв'язки з міжнародними мінералогічними організаціями; 5) відновити статус "Записок Українського мінералогічного товариства" як фахового журналу; 6) інтенсивніше популяризувати мінералогічні знання, розширювати зв'язки з мінералогами-аматорами й колекціонерами мінералів та ін.

Дуже прикрасили роботу ІХ з'їзду УМТ виставка мінералів з приватної колекції Є. Науменка (Національний науково-природничий музей НАН України) та фотовиставка робіт студентів Київського коледжу геологорозвідувальних технологій. Особливо вражали взірці мінералів із золото-поліметалевих родовищ Берегівщини (Закарпаття) та Завалівського родовища графіту (Український щит).

Делегати з'їзду та його учасники висловили щиру подяку голові і членам оргкомітету з'їзду та дирекції ІГМР НАН України за організацію та проведення наукового форуму, а також музейним працівникам і приватним колекціонерам за його приємний "мінералогічний" супровід.